

ТЕМА: Природні умови і ресурси Азії

Пригадайте

- головні риси рельєфу та клімату Азії
- на які природні ресурси багата Азія

1. Природні умови.

Серед інших регіонів Азія вирізняється найбільш контрастним рельєфом. Три чверті її площі займають гори, нагір'я та плоскогір'я. На півдні та сході на тисячі кілометрів простягаються гірські системи — молоді сейсмічно активні гори Альпійсько-Гімалайського та Тихоокеанського поясів. Між ними розташовані великі за площею рівнини: Велика Китайська, плоскогір'я Декан та Аравійське, Туранська та Індо-Гангська низовини тощо.

Клімат також неоднорідний. Північні райони Китаю та Монголії зайняті тайговими лісами, на окремих ділянках навіть поширена багаторічна мерзлота. На крайньому півдні в Індонезії та Малайзії простягаються вологі екваторіальні ліси, а температура повітря рідко опускається нижче +25 °С. При просуванні в глиб материка клімат стає більш континентальним. В Азії розташовано декілька великих пустель (Руб-ель-Халі в Саудівській Аравії, Гобі в Монголії та Китаї). Водночас тут є найвологіше місце на планеті: у передгір'ях Гімалаїв випадає понад 11000 мм (11 м!) опадів за рік.

Мал. 1. Рисові терасові поля на схилі гори Хребет Дракона (Китай).

Завдяки таким природним контрастам у різних країнах Азії поширені різноманітні види господарської діяльності.

2. Природні ресурси.

Природні багатства Азії також розміщені вкрай нерівномірно. Із мінеральних ресурсів найбільше значення мають запаси паливних корисних копалин. Так, у Західній Азії в районі Перської затоки й низці прилеглих територій розташована найбільша нафтогазоносна провінція. Значні запаси нафти та природного газу зосереджені в Центральноазійському та Зондському басейнах. Велике значення мають поклади вугілля, найбільші родовища якого розташовані на території Китаю та Індії. Рудними корисними копалинами найкраще забезпечені країни

Південної, Південно-Східної та Східної Азії. Світове значення мають запаси залізної та марганцевої руд, що залягають у надрах Індії, хромітів — у Туреччині й на Філіппінах, олова й вольфраму — у Малайзії, Таїланді, М'янмі.

Великими є ресурси прісних вод, однак їхнє розміщення теж нерівномірне. У Південній та особливо Південно-Східній Азії річкова мережа густа, а річки повноводні, у той час як у Західній Азії переважають посушливі райони. Для багатьох країн проблемою є забезпеченість земельними ресурсами, насамперед оброблюваними землями. Так, забезпеченість землею в Китаї становить 0,7 га на жителя, а господарськими угіддями — у 10 разів менше (0,07 га на одну особу). У деяких країнах, наприклад у Японії, Південній Кореї, цей показник ще нижчий.

Таблиця 1

НАЙБІЛЬШІ КРАЇНИ АЗІЇ ЗА КІЛЬКІСТЮ НАСЕЛЕННЯ (2017 р.)*

№ з/п	Країна	Місце у світі	Кількість населення, млн осіб
1	Китай	1	1379,3
2	Індія	2	1282,0
3	Індонезія	4	260,6
4	Пакистан	6	204,9
5	Бангладеш	8	157,8
6	Японія	10	126,5
7	Філіппіни	12	104,3
8	В'єтнам	14	96,2
9	Туреччина	19	80,8
10	Таїланд	20	68,4

*

Джерело:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>

Земля в таких країнах настільки цінна, що освоюють навіть стрімкі гірські схили (мал. 1).

Лісовими ресурсами краще за інші регіони забезпечена Південно-Східна Азія, де збереглися великі площі мусонних та вологих екваторіальних лісів. Тут

поширені цінні породи дерев, які на світовому ринку мають великий попит: залізне, чорне, червоне, камфорне, сандалове тощо.

Країни Азії мають значні та перспективні рекреаційні ресурси. За кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (близько 300) Азія поступається лише Європі. Привабливими для туристів є Туреччина, Непал, Китай, Ірак, Індія, Саудівська Аравія, Ізраїль, Таїланд, Індонезія, Японія. Таким чином, загальний природний потенціал країн Азії багатий.

3. Населення.

За кількістю населення Азіатський регіон є лідером: його частка у світовому населенні становить майже 60% (понад 4,4 млрд осіб). В Азії розташовані сім із 13 найнаселеніших країн світу. Кількість жителів у цих країнах понад 100 млн осіб, а в Індії та Китаї перевищує 1 млрд осіб (див. таблицю 1).

Крім того, в Азії є чимало країн із великою кількістю населення: В'єтнам, Туреччина, Таїланд, Бірма, Південна Корея. Це пояснюється тим, що низка країн ще перебуває на другому етапі демографічного переходу, тобто на стадії демографічного вибуху, хоча з 1990-х рр. він явно пішов на спад. Високий природний приріст (у середньому близько 14 % за рік) зумовлює підвищену частку дітей і підлітків (до 30%). Люди похилого віку в більшості країн становлять менше ніж 10% населення. Винятком є Японія, яка завдяки зниженню народжуваності та високій тривалості життя має найбільш «старе» суспільство. З одного боку, це створює величезний трудовий потенціал, а з іншого — породжує в багатьох країнах значні соціально-економічні проблеми. Тому країни проводять демографічну політику, спрямовану на скорочення народжуваності.

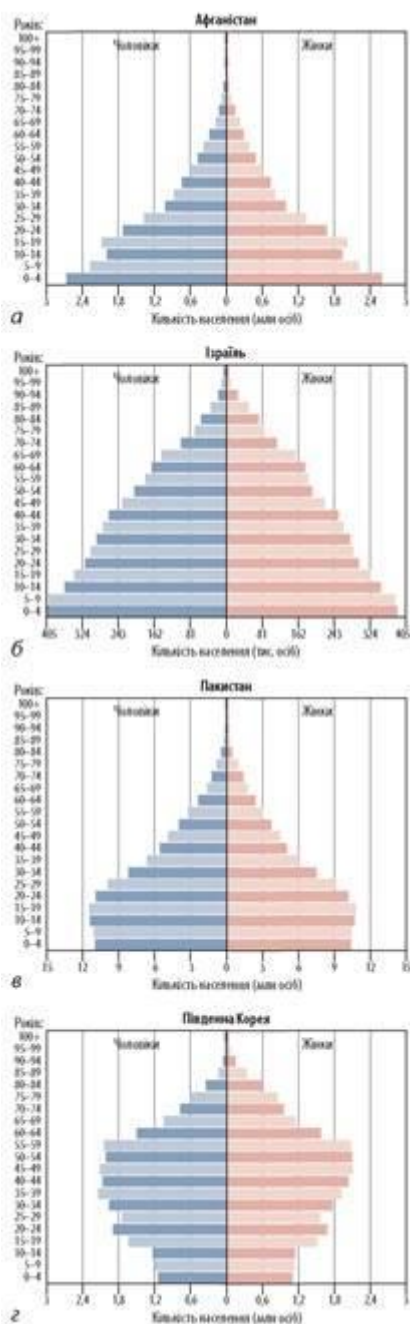
В окремих країнах Східної та Південно-Східної Азії демографічна політика призвела до значного зниження народжуваності та приросту населення.

Японія після Другої світової війни дуже швидко досягла зниження темпів природного приросту. Нині в країні вже відбувається природне скорочення населення (—1,8%). Потім на цей шлях вступив і Китай, де проводилася жорстка демографічна політика, спрямована на формування одnodітної сім'ї. За півстоліття темпи приросту населення в Китаї зменшилися в понад 5 разів. У деяких країнах, наприклад у Сингапурі, для врегулювання народжуваності в середині ХХ ст. вік вступу жінок у перший шлюб був підвищений до 26 років, у Таїланді — до 22 років.

Найбільш високими показниками відтворення населення відрізняються Південна та Західна Азія. Країни з найвищими щорічними темпами зростання населення — Ірак (27,1%), Афганістан (24,6 %), Ємен (23,1 %), Оман (21 %). Крім Японії, де вже відбувається природне скорочення населення (—1,8%), найбільших успіхів у стабілізації процесів відтворення населення досягли Південна Корея (2,6 %), Таїланд (3,2%), Китай (4,7%), Сингапур (4,9%).

У статевій структурі населення країн Азії переважають чоловіки: на 1000 жінок припадає 1034 чоловіки (мал. 2).

Нерівномірність економічного розвитку країн Азії спричиняє активну трудову міграцію. Основними центрами тяжіння робочої сили в регіоні є країни Перської затоки (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати), а також нові індустріальні країни (Сингапур, Малайзія, Таїланд). Водночас Азія є основним експортером робочої сили в інші регіони світу. Так звані «чайнатаун» (цілі квартали переселенців) є в більшості сучасних великих міст Західної Європи та Північної Америки, а частка в'єтнамців, турків, індійців стає все більшою в країнах ЄС і США (турки в Німеччині, індійці у Великій Британії).

Мал. 2. Статеві-вікові піраміди: а) Афганістану; б) Ізраїлю; в) Пакистану; г) Південної Кореї.

Етнічний склад населення Азії відрізняється великою різноманітністю: у регіоні проживає понад 1000 націй і народностей. Тут представлені фактично всі відомі мовні сім'ї. Більшість країн належить до багатонаціональних.

Цей регіон є батьківщиною всіх трьох світових релігій. Дві з них (християнство та іслам) виникли на Близькому Сході, буддизм формувався в Північній Індії. У країнах Західної Азії найбільшого поширення набув іслам. Буддизм як друга релігія наявний в усіх інших регіонах Азії. Єдина країна, у якій буддизм має статус державної релігії, — Монголія. Католицизм сповідують на Філіппінах, а також близько половини населення Південної Кореї та Лівану. Крім світових релігій, в Азії існує багато великих етнічних релігій, зокрема даосизм і конфуціанство в Китаї, індуїзм і сикхізм в Індії, іудаїзм в Ізраїлі, синтоїзм у Японії.

Етнічна та релігійна строкатість в Азії є рушійною силою багатьох внутрішніх та зовнішніх конфліктів.

Розміщення населення в регіоні вирізняється особливою нерівномірністю. Середня густина населення в Азії становить близько 100 осіб/км² (це удвічі більше за середньосвітовий показник). Більшість населення проживає на узбережжях морів та океанів, а також поблизу великих річок. Подекуди густина населення сягає рекордних значень: Сингапур — 7697 осіб/км², Бахрейн — 1772 особи/км², Бангладеш — 1116 осіб/км², Ліван — 560 осіб/км², Південна Корея — 505 осіб/км². Водночас пустельні, лісові, високогірні райони залишаються майже безлюдними.

Значний вплив на розміщення населення має урбанізація, яка наприкінці ХХ ст. набула в регіоні форму «міського вибуху». Найвищі показники урбанізації в Японії, Ізраїлі, Південній Кореї та країнах Перської затоки — понад 80 %. У більшості країн регіону рівень урбанізації коливається від низького до середнього. Найменша кількість жителів міст у Непалі — 18,2%.

Зараз більшість населення Азії проживає в сільській місцевості (55%), однак за темпами урбанізації вона випереджає всі інші регіони світу. Особливою рисою урбанізації країн регіону є зосередження переважної частини людей у дуже великих містах. Навколо міст формуються великі міські агломерації. Із десяти найбільших агломерацій світу вісім розміщені в Азії (див. таблицю 2).

У Східній Азії розташовані найбільші урбанізовані райони сучасного світу. Мегалополіс Токайдо утворився на східному узбережжі Японії, об'єднавши міста Токіо, Йокогама, Осака, Кобе, Кіото та ін. (мал. 3).

Мал. 2. Мегалополіс Токайдо — найбільший у світі за кількістю населення. Його протяжність становить близько 700 км, тут проживає понад 70 млн осіб, або 56% населення Японії.

Стрімко розвиваються китайські мегалополіси. Дельта річки Янцзи (або «золотий трикутник Янцзи») — урбанізований регіон у східній частині Китаю, що охоплює площу майже 100 тис. км². Тут розташовано 22 міста (Шанхай, Нанкін, Ханчжоу та ін.) із населенням понад 50 млн осіб. Регіон Дельта Перлинної річки на півдні Китаю включає дев'ять міст (Гуанчжоу, Шеньчжень та ін.), а також спеціальні зони Сянган та Макао.

Демографічні особливості зумовлюють формування в Азії великої кількості трудових ресурсів. У 15 країнах більше ніж третина працюючих зайняті в сільському господарстві, а в ряді держав ця цифра перевищує 40%.

Таблиця 2

НАСЕЛЕННЯ НАЙБІЛЬШИХ АГЛОМЕРАЦІЙ АЗІЇ (2018 р.)*

№ з/п	Місце серед найбільших світових агломерацій	Назва	Країна	Кількість населення, млн осіб
1	1	Токіо — Йокогама	Японія	38,05
2	2	Джакарта	Індонезія	32,3
3	3	Делі	Індія	27,3
4	4	Маніла	Філіппіни	24,7
5	5	Сеул — Інчхон	Південна Корея	24,2
6	6	Шанхай	Китай	24,1
7	7	Мумбаї	Індія	23,3

8	9	Пекін	Китай	21,2
9	12	Гуанчжоу	Китай	20,0

* Джерело: Demographia. World Urban Areas & Population Projections. 13th Annual Edition: 2017 <http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>

Головне

- Значну частину Азії займають території, які мають складні умови для життя та господарської діяльності людей. Жителі Азії змушені пристосовуватися до різноманітних природних умов.
- Азія має багаті та різноманітні природні ресурси, серед яких найбільше значення мають паливні.
- Загальні риси населення Азіатського регіону: високий природний приріст (за винятком Японії та декількох інших країн), строкатий релігійний та етнічний склад, нерівномірність розміщення, високі темпи урбанізації, багатонаселені міські агломерації, потужний працересурсний потенціал.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте природні умови Азії. Наведіть приклади країн, які мають найбільш та найменш сприятливі природні умови. 2. На які природні ресурси багата Азія? Чим пояснюється їхнє різноманіття? 3. Розкажіть про особливості демографічної ситуації в країнах Азії. Які країни відрізняються найбільш високими темпами приросту населення? 4. Чим обумовлена нерівномірність розміщення населення Азії? Назвіть території з найбільш та найменш високою густотою населення. 5. Знайдіть на карті атласу та назвіть найбільші міські агломерації в Азії.

Поміркуйте

Як відомо, саме завдяки азіатським країнам у світі більше чоловіків, ніж жінок. Укажіть чинники, які обумовили таку ситуацію, адже тривалість життя жінок у середньому більша, ніж чоловіків.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте статеві-вікові піраміди (мал. 2) та зробіть висновки про особливості демографічних процесів у країнах Азії.
2. Порівняйте політичну й фізичну карти Азії та визначте забезпеченість її субрегіонів певними видами природних ресурсів. Результати занесіть до таблиці. З'ясуйте, які субрегіони мають найкращі передумови для економічного розвитку.

Ресурси	Мінеральні	Водні	Лісові	Агрокліматичні
---------	------------	-------	--------	----------------

	Паливні	Рудні	Нерудні			
Субрегіон						

Працюємо самостійно

Складіть тематичний туристичний маршрут для ознайомлення з об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО в межах однієї з країн Азії.

Онлайн-уроки: 1) <https://www.youtube.com/watch?v=LFV94zTtZQ0>

2) <https://www.youtube.com/watch?v=tpq4OZQsAVo>